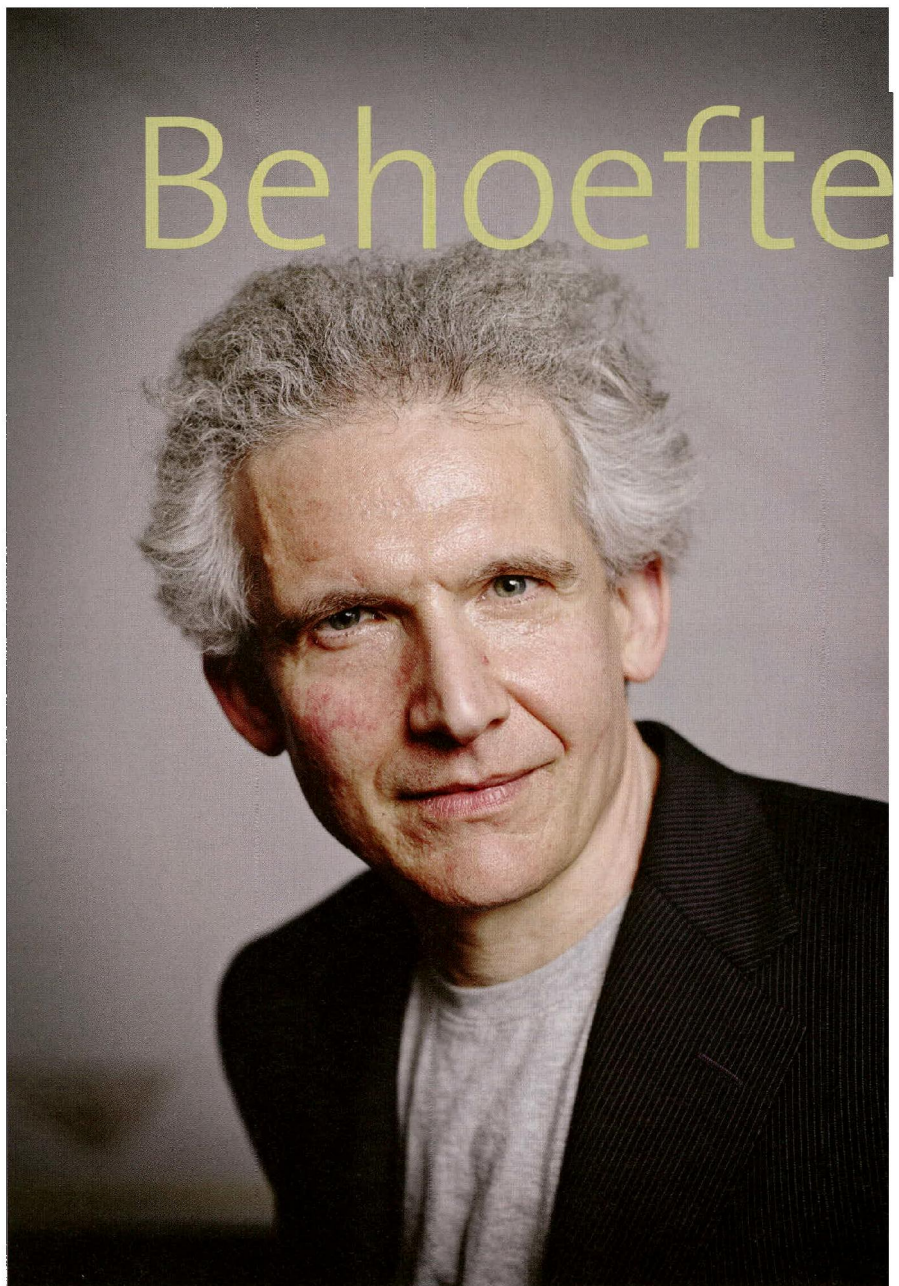

Nachoem Wijnberg (52) schrijft poëzie om een onderwerp te doorgronden. In zijn vijftiende bundel *Nog een grap* probeert hij humor te vatten.

FRANK KROMER

Of hij zelf grappig is? Over die vraag hoeft Nachoem Wijnberg, wetenschapper en dichter, niet lang na te denken. „Tja, ik moet wel regelmatig om mezelf lachen.” Rustig loopt hij door zijn woonkamer die het best omschreven kan worden als minimalistisch en functioneel – twee leren banken, een werkplek vol paperassen in de hoek, sneeuw witte en lege muren en een alledaagse fiets die pontificaal in de kamer geparkeerd staat. Wijnberg blijkt een ijzersterk geheugen te hebben. Om zijn eerdere antwoord kracht bij te zetten, weet hij een letterlijk citaat uit een NIW-artikel van twintig jaar geleden op te lepelen. „Samen met twee andere Joodse dichters, waaronder Rogi Wieg, trad ik begin jaren 90 op bij het Dichter aan Huis-festival in Den Haag. Er was een journaliste van het NIW bij en zij schreef later een geweldig stuk over die avond. Over mij had ze geschreven dat ik ‘sprak met een Randstedelijk accent, luid lachend om zijn eigen grappen en als iemand hem een vraag stelt, antwoordt hij slechts: „Nee mevrouw, dat heeft u helemaal verkeerd begrepen.” Ik vond het prachtig om zo beschreven te worden, daar moest ik ook luid om lachen,” vertelt Wijnberg.

Na zijn studie Rechten en Economie aan de Universiteit van Amsterdam, promoveerde Wijnberg in 1990 aan de Rotterdam School of Management. Hij vertrok naar de Rijksuniversiteit Groningen om in 2005 terug te keren op het oude nest in Amsterdam, waar hij als hoogleraar cultureel ondernemerschap aan

de slag ging. In de tussentijd zat Wijnberg niet stil op literair gebied. Hij schreef veertien bundels, vier romans en sleepte tal van prijzen binnen, waaronder de VSB Poëzieprijs en de Ida Gerhardt Poëzieprijs. Zijn nieuwste dichtbundel *Nog een grap* beslaat maar liefst 300 pagina's.

In eerdere interviews gaf je aan dat poëzie voor jou een manier is om ergens over na te denken, om iets te doorgronden. Waarom wilde je in deze bundel de grap onderzoeken?

„Grappen zijn een essentieel instrument om met elkaar om te gaan. Een klassieke uitspraak is dat alle poëzie over liefde en dood

‘Grappen zijn een essentieel instrument om met elkaar om te gaan’

aan een grap

gaan. Een grap gaat ook vaak over liefde en dood. Het is überhaupt een belangrijke vorm om je te uiten, om je sociaal te positioneren. Het is dan ook raar dat er zo weinig gedichten zijn geschreven over de grap. Er zijn misschien meer gedichten die expliciet over de Elfstedentocht gaan, dan over de grap.

Ik ben op zoek gegaan naar het mechanisme van humor. Hoe werkt het? Waarom is een grap een grap? En wanneer is het niet meer om te lachen? Het heeft te maken met de context, de setting, de timing. Een grap, uitgesproken door persoon X kan iedereen tot tranen toe raken, terwijl als persoon Y het vertelt, kan het een belediging zijn. Is die tekst dan een grap of niet? Dat vind ik interessant.

Hoe ga je te werk in je gedichten?

„Soms door te beginnen met grappen, soms door situaties te schetsen waaruit een grap kan ontstaan. Het gedicht zelf hoeft ook geen grap te maken, het is al genoeg als het gedicht de mogelijkheid schept, al was het maar om met de spanning om te gaan. Ik gebruik in de bundel vaak eenvoudige woorden, zoals zee, nacht, hotel en leger, zodat je een groot bereik hebt. Als dat goed gaat, maak je het gedicht een krachtiger instrument. Sommige woorden komen bewust terug. Herhaling is namelijk ook een essentieel element van humor. Kijk bijvoorbeeld naar de *Naked Gun*-films. Daar komen een heleboel slechte grappen in voor, maar doordat het een hoog tempo heeft, zit er ook weleens een goede grap tussen. Ik hoop dan ook dat deze bundel als één bundel gelezen kan worden. Dat er bepaalde thema's terugkomen; dat het niet een collectie van losse gedichten is. Dat het ene gedicht over bijvoorbeeld het hotel nog naklinkt, terwijl je aan het volgende hotelgedicht begint.

Joden gaan nog weleens prat op hun gevoel voor humor. Hoe kijk jij daar-tegenaan?

„Ik kom uit een gezin dat zichtbaar en nadrukkelijk deel uitmaakte van de Joodse gemeenschap, in zekere zin

zelfs de orthodox-Joodse. Dat wil zeggen, we hielden ons redelijk netjes aan de wetten, vanwege de rol daarvan in de historische traditie, zeker niet omdat we in God geloofden, want dat deden we niet. Maar de rabbijnen konden gerust bij ons komen eten. Ik kreeg, toen ik jong was, al sterk de indruk dat Joden zich op een of andere manier verplicht voelden om soms een Joodse grap te maken. Er heerste ook een gevoel dat Joodse grappen beter zijn, dat het bij onze identiteit hoorde. Voor zover ik mij de grappen herinner die mij als kind verteld werden, vrees ik echter dat de gemiddelde Jood daar helemaal niet goed in is.

Natuurlijk zijn er uitzonderingen. De Joodse grappenmaker Freud heeft bijvoorbeeld een mooi boek geschreven over humor: *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*, waarin hij ook een paar goede moppen vertelt.

In hoeverre leef je nog als Jood?

„Nee, na mijn middelbare school [Maimonides, red.] was ik erg blij om niet meer in een Joodse omgeving te hoeven zijn. En een synagoge, die heb ik al heel lang niet meer van binnen gezien. Ik associeer mij ook niet met Joodse groepen of gemeenschappen. Thuis vieren we nog wel steeds seideravond, maar daar blijft het voor mij qua Joodse gebruiken wel grotendeels bij. Tegelijkertijd ben ik in mijn literaire werk volop bezig met de Joodse tradities; ik verdiep mij er nog steeds in. Zo staat er in mijn nieuwe bundel een gedicht waarin ik verwijs naar de sjabbesgoj:

Voor jou

Je wilt geen uitleg,
 maar horen wat je moet weten
 om de grap voor je te laten werken.

Als de sjabbesgoj
 die voor je werkt
 als jij niet mag,
 zonder dat je hem daarom gevraagd hebt,
 wat kan hij nog meer voor je gedaan hebben, niet lang
 geleden?

Je hebt ook een roman geschreven met de opvallende titel *De Joden*?

„Ja, je kunt niet zeggen dat ik mijn Joodse identiteit onder stoelen of banken geschoven heb. De premisse van dat verhaal is dat de ergste antisemitische nachtmerrie waarheid aan het worden is: de Joden hebben de wereldheerschappij in handen. Het is de jaren dertig, de Joden zijn aan de macht gekomen in Duitsland. Hitler is opgevolgd door Heidegger als Rijkskanselier en de echte macht is in handen van Walter Benjamin en andere leden van de Frankfurter Schule. En dan ontstaat er een oorlog tussen Joods Duitsland en Stalins Rusland. Het is een grote talmoedische dialoog vermengd met het dominante thema van de generatie van mijn ouders: de Tweede Wereldoorlog. Hoewel de roman dateert van 1999, hebben we onlangs een Engelse vertaling gemaakt. We zijn nu hard op zoek naar een Amerikaanse of Engelse uitgever.

Vaak krijgen dichters de vraag: door wie wordt je op poëziegebied geïnspireerd? Ik wil de vraag iets anders stellen: Wie vind jij grappig?

„In ieder geval niet Max Tailleur. Vroeger vond ik dat ook zó verschrikkelijk. Humor die gestoeld is op een vervormd sentiment, een vals zelfbeeld. Het idee van een vooroorlogs jodendom waar we allemaal zo hecht en grappig waren. Waar zelfs het niet-Joodse bevolkingsdeel na de oorlog met een blij gevoel tegenaan keek. Nee, dat sentiment heeft meer iets weg van de Kerstman. Vanaf jonge leeftijd had ik al het gevoel: als dat jodendom is, dan wil ik daar niks mee te maken hebben.

Geef mij maar Kafka of Shakespeare. Het werk van Shakespeare staat vol met grappen; de een na de ander, in dat opzicht ligt het vrij dicht tegen *Naked Gun* aan. Er zitten ook veel slechte grappen in, maar dan opeens schiet ik vol in de lach. ■

Nachoem Wijnberg, *Nog een grap*, uitgeverij Atlas Contact, € 24,95